

Eindhoven
Sint Catharinastraat 13
Woningen

Cultuurhistorische verkenning

BAAC Rapport B-20.0300

Auteur:

Drs. L. van Hemert

ISSN: 1873-9350

Redactie: ir. R.J.W.M. Gruben
Veldwerk: drs. L. van Hemert
Teksten: drs. L. van Hemert
Waardering: ir. R.J.W.M. Gruben
drs. ing. A.G. Oldenmenger
drs. L. van Hemert

DATUM VELDWERK 24 november 2020
DATUM CONCEPT 5 april 2021
DATUM DEFINITIEF 20 april 2021

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en/of BAAC bv.

BAAC
Bureau voor archeologie en bouwhistorie
Graaf van Solmsweg 103, 5222 BS 's-Hertogenbosch.
Tel.: (073) 61 36 219 E-mail: denbosch@baac.nl

1

Projectinformatie

Administratieve gegevens

Plaats: Eindhoven, Noord-Brabant

Adres: Sint Catharinastraat 13, 5611 JA Eindhoven

Monumentenstatus: het pand heeft geen monumentenstatus

Kadastraal nummer: Eindhoven D 3521

Historische functie: woonhuis en schoolgebouw

Huidige functie: appartementen

Toekomstige functie: appartementen

BAAC-project: B-20.0300

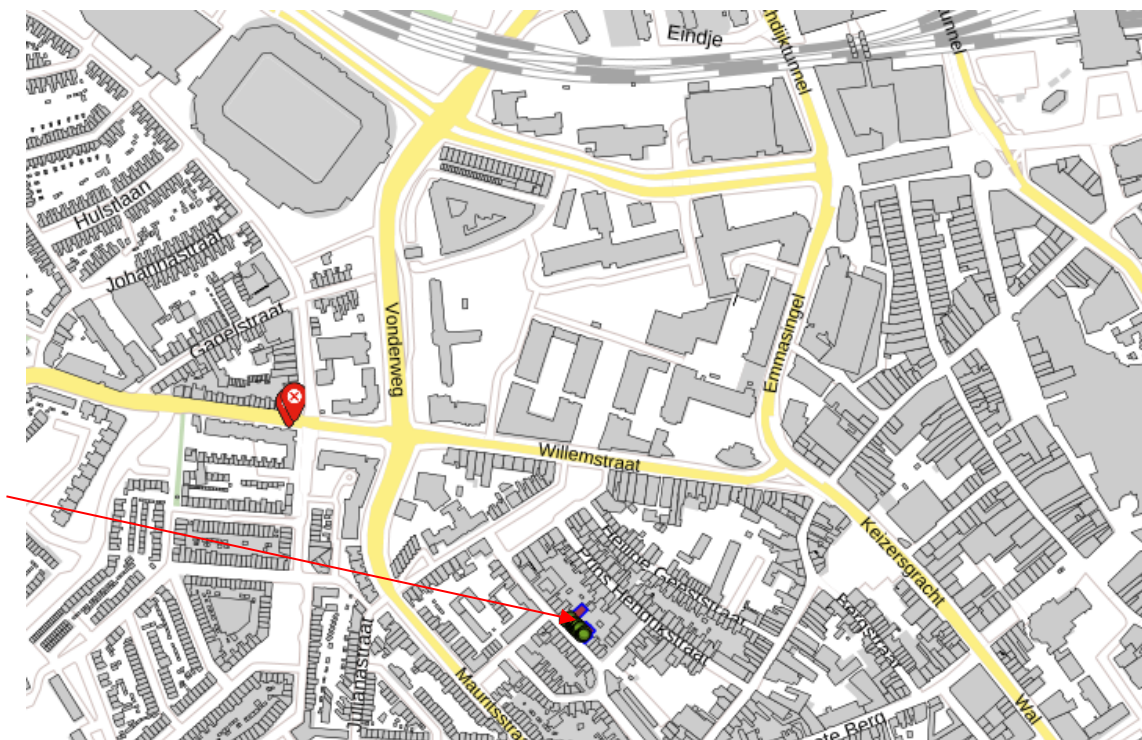
Type onderzoek: Bouwhistorische verkenning

Datum veldwerk: 24 november 2020

Opdrachtgever: Stichting Sint Trudo

Uitvoerende organisatie: BAAC 's-Hertogenbosch

Uitvoerende projectleider: Lammert van Hemert

Sint Catharinastraat 13 bij de pijl (BAG-viewer). Aan de bovenzijde de spoorlijn Den Bosch-Maastricht met geheel rechts het Centraal Station van Eindhoven. De Keizersgracht en de Emmasingel vormen de grens van de historische binnenstad. Het gebied hier links van raakte vanaf het einde van de 19de eeuw bebouwd. De bebouwing van de Catharinastraat werd direct na de eeuwwisseling gerealiseerd.

Voorgeschiedenis

In het BAAC rapport B-20.0300 is de bouwhistorische verkenning van het pand Sint Catharinastraat 13 te Eindhoven vastgelegd. Omdat aan het pand in de cultuurhistorische inventarisatie van de wijk De Bergen de waardering basiskwaliteit is toegekend, dient middels deze rapportage te worden bepaald welke waarden er in het pand aanwezig zijn. De bouwhistorische waarden zijn in bovengenoemd rapport bepaald. Deze cultuurhistorische verkenning brengt de cultuurhistorische waarden van het pand in beeld, waarbij de relatie van het gebouw met de overige bebouwing aan de Sint Catharinastraat van groot belang is. Dit rapport kan los worden gebruikt. De bouwhistorische verkenning geeft verdiepende informatie over de bouwgeschiedenis van het pand en de materialen en elementen van bijzondere waarde.

De rapportage is opgebouwd aan de hand van het cultuurhistorisch basisonderzoek 'De Bergen'.¹ Eerst worden de in De Bergen aanwezige waarden kort behandeld. Hierna worden de in aanwezige waarden behandeld. Hiermee is er inzicht in de wijze waarop de waarden zich verhouden tot die van de wijk. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om richting te geven aan het nieuwbouwontwerp op deze locatie (de bestaande bebouwing staat wegens bouwtechnische gebreken op de nominatie om gesloopt te worden).

Het pand op de dag van de opname. De steiger is permanent om schade en ongelukken als gevolg van constructieve gebreken te voorkomen. Hierdoor is er maar beperkt zicht op de architectuur van het pand. Niettemin zijn een aantal kenmerken zichtbaar zoals de verticale geleding in vijf gelijke delen, de rooilijn direct aan de straat en de zadeldaken. Samen met de bouwhoogte sluit dit goed aan bij de omliggende bebouwing.

¹ Res nova, *De Bergen. Cultuurhistorisch basisonderzoek. Inventarisatie van het gebied De Bergen te Eindhoven* (Ohé en Laak, 2009). Onderzoek in opdracht van de gemeente Eindhoven.

2 De Bergen

De kern van de wijk De Bergen wordt gevormd door een zandrug tussen de beekdalen van de Dommel en Gender. Op de zandrug lag de Hoogstraat die Eind hoven met het westelijk deel van het kwartier van Kempenland en Antwerpen verbond. De namen Hoogstraat, De Bergen en Grote en Kleine Berg refereren ook aan deze hoger gelegen gronden. Deze wegen lagen ten zuidwesten van de stadskern en waren al aan het einde van de 16de eeuw aanwezig omdat de vestingwerken in 1583 werden geslecht.

In de 19de eeuw ontwikkelde de infrastructuur van de stad zich sterk. Zo werden werd het Eindhovens Kanaal (1846) en de spoorlijn 's Hertogenbosch-Weert (1866) aangelegd. Met name de sigaren- en textielindustrie bloeide, mede hierdoor, op. In 1891 vestigde Philips zich in Eindhoven en zorgde voor een ongekennde groei. In Bergen werd in deze periode zowel industrie gevestigd als woningen voor zowel arbeiders als de gegoede burgerij gerealiseerd. Er was nog geen sprake van een planmatige ontwikkeling. Wel legde de gemeente in de Willemstraat aan die in 1885 werd opgeleverd, deze vormde de westelijke begrenzing van De Bergen.

De gemeente ging pas in 1910 uitvoering geven aan de Woningwet terwijl er grote behoefte aan woonruimte was, voor zowel de arbeiders als de beter gesitueerden. De in 1903 opgerichte *N.V. Grondmaatschappij Eindhoven* richtte zich op het gebied tussen de Willemstraat en de Kleine Berg en liet vanaf 1904 het Wilhelminaplein, de Prins Hendrikstraat, de Sint Catharinastraat en de Burgemeester Smitsstraat aanleggen. In de jaren hierna werd de infrastructuur verder naar het zuiden uitgebreid. Het gebied tussen de Grote en Kleine Berg en de Bergstraat ontwikkelde zich organisch.

De in 1904 nieuw aangelegde straten tussen de Willemstraat en Kleine Berg (Res Nova, De Bergen, 32). De Sint Catharinastraat heeft aan de rechterzijde een knik die waarschijnlijk voortkwam uit de aansluiting op de Kleine Berg. Deze werd bepaald door de reeds aanwezige bebouwing.

Conform de Woningwet werd er door L.P.J. Kooken (stadsarchitect) en J.Th.J. Cuypers in 1918 een uitbreidingsplan ontworpen. De beekdalen rondom de stad vormden een radiale structuur. Voor de bebouwing was het tuinstadconcept leidend. Wonen en werken werden gescheiden en de natuur voor de ontspanning moest nabij zijn. Van het plan werden maar delen gerealiseerd, met name de tuinvijken voor de welgestelden. In 1921 ontwierp G.C. Kools een nieuw plan waarbij er door De Berge een verbindingsweg zou worden aangelegd, ook dit werd niet gerealiseerd. De Bergen zelf was intussen vrijwel geheel volgebouwd en had zich los van deze plannen ontwikkeld. De zijde aan de binnenstad werd nog wel sterk bepaald door de demping van de stadsgrachten. De wijk ondervond relatief weinig schade van de Tweede Wereldoorlog, maar wel werd in de decennia hierna de infrastructuur aangepast waarbij de verbinding van de Mauritsstraat met de Willemstraat de belangrijkste was. Grote ingrepen werden wel gepland, maar niet uitgevoerd. Wel streefde men naar een verplaatsing van de industrie uit de wijk. Deze bestond onder meer uit textielfabrieken langs de Dommel, de luciferfabriek van Mennen en Keunen en een zuivelfabriek. Een ontwikkeling die langzaam gestalte kreeg. Voorts was er sprake van sporadische afbraak en vernieuwing.

Bovenstaande ontwikkeling geeft een aantal kenmerken die de waarden van de wijk betreffen.

- De zandrug tussen de beekdalen van Dommel en Gender vormt de oudste infrastructuur met lintbebouwing.
- De Bergen vormde al sinds de 16de eeuw een kern buiten de middeleeuwse vesting nadat hiervan in 1583 de vestingwerken waren geslecht.
- In de tweede helft van de 19de eeuw vestigde zich de nodige industrie in de wijk. Na de Tweede Wereldoorlog verdween de industrie geheel uit de wijk.
- Diverse uitbreidingen binnen de wijk vonden plaats op particulier initiatief.
- Het terrein van de luciferfabriek van Mennen en Keunen werd in de jaren '30 van de 20ste eeuw met het plan De Casseres ontwikkeld.
- De middeleeuwse infrastructuur en de latere invulling en verfijning uit de 19de en 20ste eeuw zijn nog vrijwel geheel intact aanwezig. De particuliere ontwikkeling zorgde voor een bochtig verloop zonder lange zichtassen.
- De straatbreedte is functioneel met aan de zijden stoepen en parkeerstroken.
- De hoofdwegen zijn geasfalteerd, de overige wegen bestraat met klinkers met een zachte overgang tussen straat en bebouwing.
- In de wijk liggen diverse pleinen waarbij het Wilhelminaplein het rijkst is vormgegeven.
- Binnen de bouwblokken liggen ruime binnenterreinen. In de loop van de tijd is hier diverse bebouwing opgetrokken en deels recent nieuwbouw die deze terreinen verstoort.
- De historische verkaveling zoals zichtbaar op de kadastrale minuut van 1811-1832 is vrijwel geheel verloren gegaan door de later aangelegde infrastructuur en bebouwing.
- De Bergen heeft in het algemeen een steenachtige karakteristiek, maar bij de Dommel en het Catharinakerkhof is er sprake van waardevol groen. De straten in het noordelijke deel zijn de straten van oudsher ook met bomen beplant.
- De Dommel is de enige waterloop in de wijk met waarde voor de cultuurhistorie en het landschap.

De bebouwing van de wijk heeft ook een aantal kenmerken die de waarden bepalen.

- Er is een diverse typologie aan bebouwing. Bebouwing van voor de 19de eeuw is behoudens Grote Berg 23 allemaal vervangen. De periode 1900-1940 laat kleinschalige projectontwikkeling in baksteenarchitectuur zien. Hierna is er een duidelijk contrast qua schaalgrootte en materialen.
- De roolijnen liggen vrijwel overal direct aan de straat. Hierdoor is er een rustig beeld van gesloten gevelwanden ontstaan.
- De bouwmassa's zijn per perceel (of dubbelperceel) opgebouwd. Het betreft veelal twee en drie bouwlagen met een grote variatie in gevelbeëindiging en bekroning.

- In het noordelijke deel zijn er enkele complexen met een grootschaligere opzet en korrelgrootte. Maar door kleur en textuur voegen ze zich goed naar de omliggende bebouwing. Enkele complexen uit de jaren '80 van de 20ste eeuw contrasteren sterk.
- Ook de dakvormen variëren sterk zowel in vorm als in richting. Ook dit geeft een rijk geschakeerd beeld.
- De wijk vormt een staalkaart aan architectuur uit de periode van 1850-1940.
- Vrijwel alle gevels zijn met bakstenen opgetrokken en voorzien van baksteenornamentiek. Afhankelijk van de architectuurstijl zijn hier verblendstenen bij toegepast. Een beperkt aantal gevels is gepleisterd of geschilderd.
- In de wijk zijn er verschillende 'Einzelgänger' aanwezig. Dit betreft gebouwen met een specifieke functie los van wonen of industrie zoals een Marechausseekazerne, meerdere scholen en een brandweerkazerne.
- Er zijn een aantal losse elementen die van belang zijn voor een levendig straatbeeld zoals bruggen, ommuringen en kunstwerken

Uitsnede uit de kadastrale minuut van 1811-1832. Aan de rechterzijde de Kleine en Grote Berg op de stroomrug. Hieraan ligt de historische lintbebouwing. Links hiervan de veelal blokvormige percelen in het beekdal met geheel links de Gender.

Op de oost-west as ligt de doodlopende Heilige Geest straat. De Sint Catharinestraat werd aangelegd aan de onderzijde van de kaart.

3

Sint Catharinastraat 13

Foto van de met regelmaat terugkerende wateroverlast aan het Wilhelminaplein en de Sint Catherinastraat (RHCE beeldbank 20205).

De Sint Catharinastraat

De Sint Catharinastraat werd in 1904 aangelegd door *N.V. Grondmaatschappij Eindhoven* en betrof dus een particulier initiatief. De straat ligt halverwege de stroomrug en het beekdal. Met name in de eerste helft van de 20ste eeuw was er met regelmaat sprake van aanzienlijke wateroverlast in dit laaggelegen gebied. De straat verbond de Kleine Berg middels een tweetal lichte bochten met het Wilhelminaplein. Dit sluit goed aan bij de karakteristiek van de wijk waar lange zichtassen ontbreken. Het Wilhelminaplein is rijk vormgegeven met architectuur en vormt het begin van de straat. Aan deze zijde is er een gevarieerde bebouwing, vanaf de Annastraat vormt zich een meer gesloten en gelijkmatiger gevelwand.

De bebouwing in de straat heeft als gedeelde noemer de baksteenarchitectuur met schoon metselwerk en hierin opgenomen sierelementen die in de hele wijk De Bergen aanwezig is. Ook de oriëntatie van de panden is gelijk aan die van de wijk: de entrees staan in de voorgevel direct aan de straat. De rooilijn ligt hierbij direct tegen de stoep wat ook gebruikelijk is in de wijk. De vorm van de straat en de oriëntatie van de bebouwing met de entree direct aan de straat sluit geheel aan bij de karakteristieken van De Bergen.

De bebouwing in de straat is vrijwel overal tweelaags met hierop een kapverdieping onder een zadeldak. Alleen het einde van de straat richting de Kleine Berg heeft drielaags bebouwing die van recente datum is. Ook de Ambachtsschool doorbreekt dit als veel groter bouwvolume. Dit deel van de straat is vanwege de bochten vanuit nummer 13 niet zichtbaar. De goten liggen overal op de tweede bouwlaag. In het algemeen ligt de nok parallel aan de straat en loopt deze door in meerdere panden. De dakhellingen zijn niet steiler dan 45 graden wat voor een beperkte hoogte van de nok zorgt. Vrijwel alle panden zijn hierbij voorzien van Vlaamse gevels of dakkapellen die voor een gevarieerd dakenlandschap zorgen, zowel vanaf de straat als vanuit de lucht. Hierdoor voegt de dakvorm zich goed naar de perceelsvorm wat goed aansluit bij de kleinschalige bebouwing van De Bergen. Op deze wijze wordt het gesloten gevelbeeld en de blokken waarin de woningen zijn opgetrokken, terugbracht naar de karakteristieke kleinschaligheid.

De straat heeft een relatief beperkte breedte die past bij de overheersende woonfunctie. Zoals veelal in de wijk zijn er parkeerstroken en stoepen aanwezig. Het wegdek bestaat uit betonklinkers uit het laatste kwart van de 20ste eeuw dit sluit goed aan bij het kleinschaligere straatbeeld. Tussen de parkeervakken staan met enige regelmaat bomen die de enige beplanting in de straat vormen. Dit beperkte groen past bij de relatief beperkte ruimte in de straat.

De karakteristieke binnenpleinen zijn deels nog aanwezig. Ter plaatse van de ambachtsschool is het grotendeels bebouwd, terwijl aan de zijde van de Kleine Berg er zelfs een stadstuin van het binnenterrein is gemaakt. Hierbij zijn achter de oorspronkelijke woningen ook de tuinen intact gebleven terwijl bij panden met meer commerciële functies veelal bebouwing op de binnenterreinen is verzeen.

Het westelijke deel van De Bergen met de Sint Catharinastraat gezien met Googlemaps. Linksboven het Wilhelminaplein, rechtsonder de Kleine Berg. De straat laat een gevarieerd patroon aan bebouwing zien met aan de westelijk zijde losstaande bouwdelen (nummer 6 en 1K) en aan de oostelijke zijde grootschaligere en jongere bebouwing. Nummer 13 ligt in het middelste deel van de straat tussen de Annastraat en de Oranjestraat (tussen de groene strepen).

De historische percellering is net als in de rest van de wijk niet meer aanwezig. Wel is de percellering zoals ontworpen na de aanleg van de infrastructuur nog wel voor een groot deel intact. De kavels liggen hierbij haaks op de straat en hebben in het algemeen een diepte tot halverwege het bouwblok. Op een aantal plaatsen zijn de kavels samengevoegd, wat op meer plaatsen in de wijk is gebeurd.

De bebouwing in de straat dateert voor het grootste deel van rond 1904, maar een aantal percelen werd pas later bebouwd, waarschijnlijk met het oog op de waardeestijging van de bouwgrond. In de loop van de tijd is er de nodige bebouwing vervangen, de ene keer is dit meer geslaagd te noemen dan de andere. In 2009 is de Ambachtsschool in gelijke architectuur herbouwd. Dit voegt zich goed in het straat beeld, wel is het achterliggende binnenterrein daarbij ook voor een groot deel bebouwd.

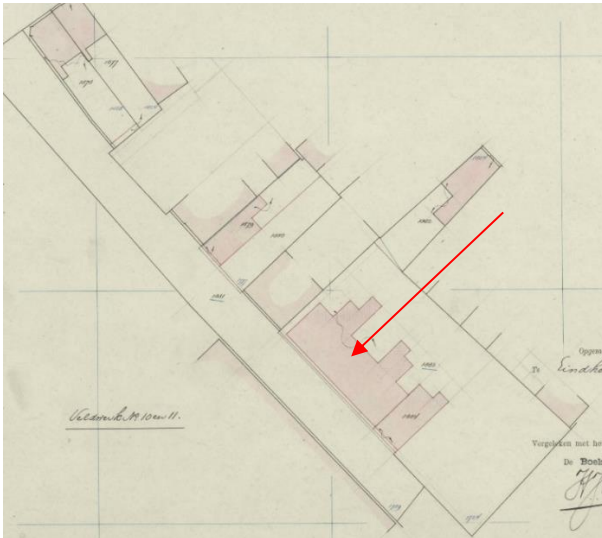
Foto uit de periode 1910-1920 (RHCE 15727). De plek waar nummer 13 zou komen, rechts van de lantaarnpaal tot aan de blinde gevel, is nog onbebouwd. Dat zou één van de laatste invullingen van deze straat zijn. De Catharinastraat is nog vrij goed herkenbaar als een straat waarlangs in het eerste kwart van de twintigste eeuw nagenoeg gesloten bebouwing verrees.

Bouwgeschiedenis nummer 13

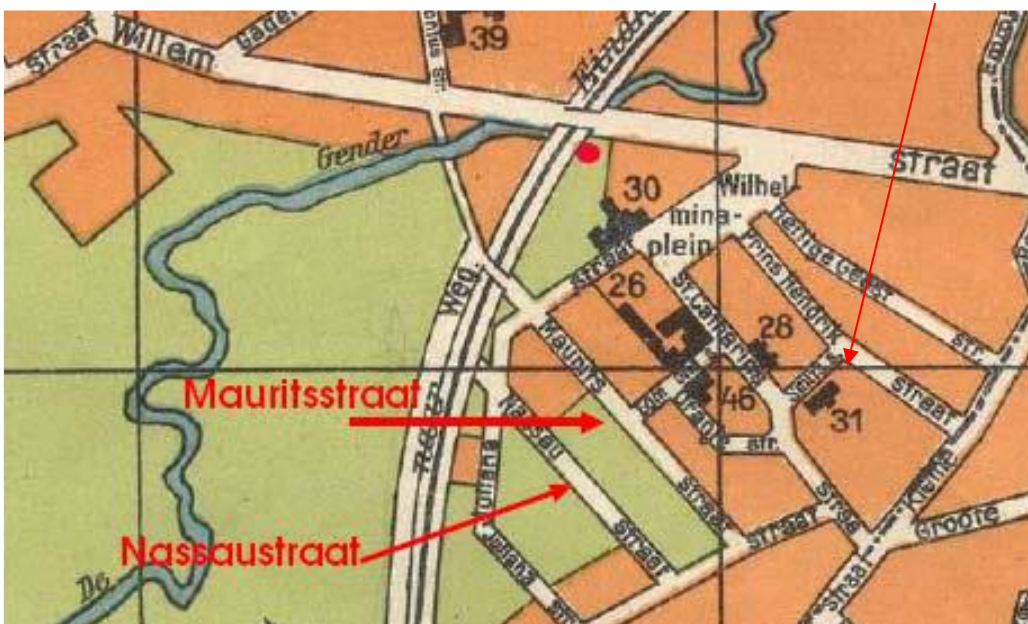
Het perceel waarop de bebouwing van Catharinastraat 13 verreed bleef lange tijd onbebouwd terwijl de meeste omliggende bebouwing rond 1900 werd gerealiseerd. In 1918 werd de vereniging 'Ons Middelbaar Onderwijs in Noord Brabant' eigenaar van het perceel dat de decennia daarvoor verschillende eigenaren had gehad.

In tegenstelling tot wat in de bouwhistorische verkenning is geschreven, is het niet helemaal duidelijk wie de architect is geweest die het huidige complex Catharinastraat 13 heeft ontworpen. In de bouwhistorische verkenning werd er vanuit gegaan dat dit stadsarchitect Louis Kooken is geweest, maar naar huidige inzichten is het waarschijnlijker dat deze architect verantwoordelijk is voor het aanpassen van een reeds bestaand bouwplan. Dat de stadsarchitect met het veronderstelde verbouwontwerp werd belast, is niet vreemd. Het gebouw ging namelijk dienen als (tijdelijke) huisvesting voor de Rooms Katholieke Handelsschool (voorloper Sint Joriscollege). Min of meer bij toeval maakte het complex daarmee deel uit van heel cluster aan school- en onderwijsgebouwen die in de wijk De Bergen werd gerealiseerd. Het oorspronkelijke bouwplan voorzag vrijwel zeker in de bouw van een reeks speculatiewoningen. Hiervan zijn de sporen op de tekening uit 1931 nog waarneembaar.

Het is echter ook denkbaar dat het wel degelijk Kooken is geweest die door het schoolbestuur gevraagd werd om met een oorspronkelijk plan te komen, een plan dat na de korte periode van tijdelijke schoolhuisvesting voorzag in een opdeling van het complex in woningen die vervolgens (met winst) verkocht konden worden. Van deze hypothese gaan wij in dit addendum echter niet uit. Het schoolbestuur was in ieder geval eigenaar van het perceel tijdens de bouw en al direct werd er les gegeven. Mogelijk dat er in het archief van de organisatie nog informatie te vinden is die hier uitsluitsel over geeft.

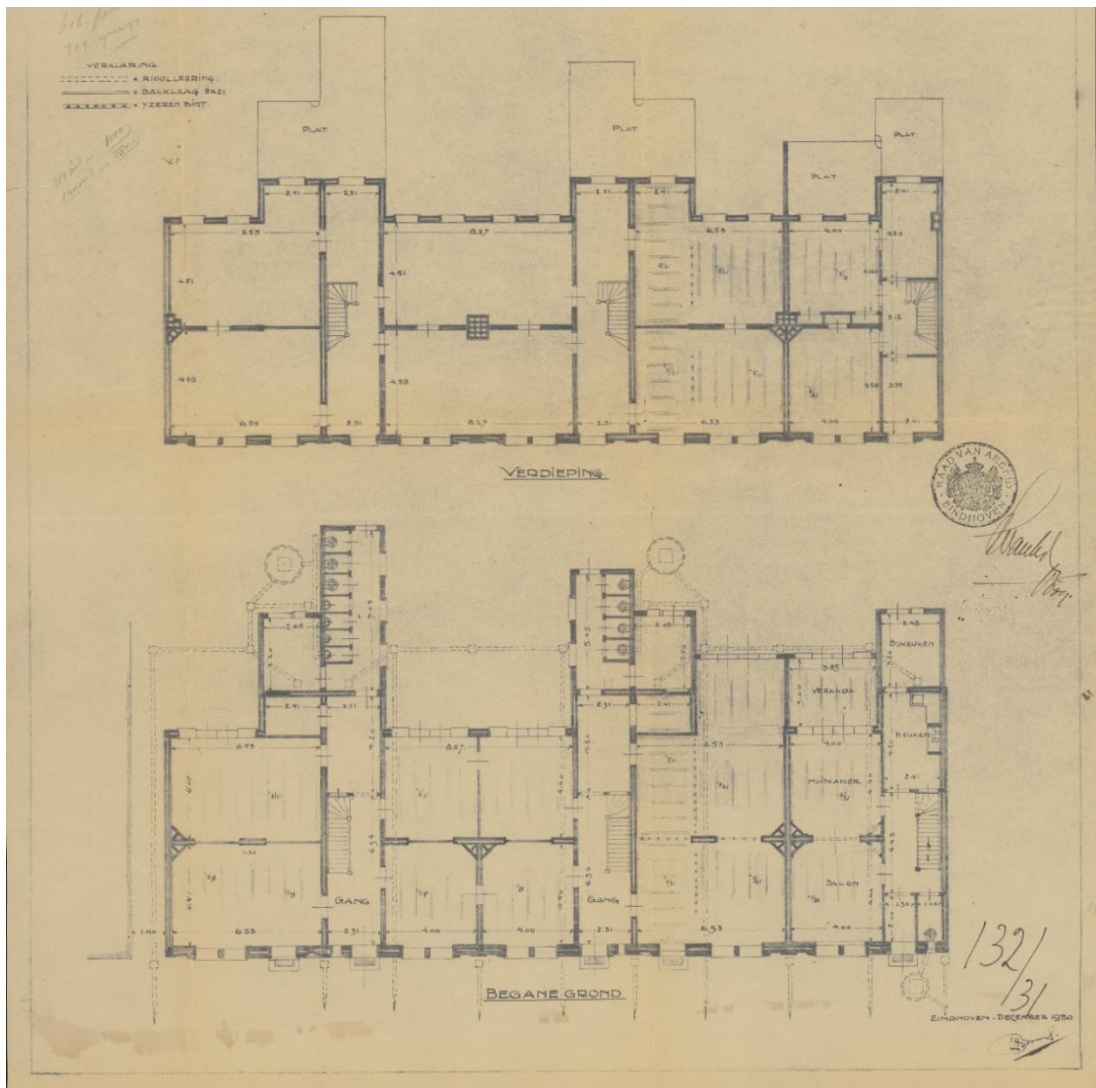
Kadastrale hulpkaart uit 1919. Bij de rode pijl nummer 13 met kadastraal nummer 1883. Het meeste rechtse deel heeft een apart nummer 1884 en werd in 1926 samen met het onbebouwde deel van het perceel ernaast verkocht. Volgens diverse bronnen was dit in gebruik als conciërgewoning. Geheel links op de kaart het Wilhelminaplein. Ter plaatse van de diepe tuinen van de woningen daar is recent nummer 1K gebouwd.

Uitsnede uit een plattegrond van Eindhoven uit 1926 (Res Nova, De Bergen, 37). De Sint Catharinastraat is weergegeven als geheel bebouwd. Op de kaart zijn de schoolgebouwen aangegeven. Nummer 28 is de middelbare school op nummer 13, bij nummer 26 de ambachtsschool die intussen nieuw herbouwd is.

Door de jaren heen is het pand verschillende keren verbouwd. Aan de straatzijde heeft het gebouw nog de oorspronkelijke opzet, aan de achterzijde zijn er verschillende uit- en aanbouwen gerealiseerd waardoor het oorspronkelijke karakter vrijwel volledig overhoop ligt. Het oorspronkelijke ontwerpprogramma zal hebben bestaan in de bouw van een reeks van vijf (spiegel)identieke woningen die na de voltooiing door de initiatiefnemer aan particulieren zou worden verkocht met als doel om uit deze onderneming winst te genereren. Die winst zal waarschijnlijk hoger zijn uitgevallen toen de Rooms Katholieke Handelsschool/gemeente zich meldde (het is ook niet uit te sluiten dat de initiatiefnemer/grondeigenaar warme banden met de school had) met het idee om het complex van woningen tot tijdelijk onderwijsgebouw te herbestemmen (zie *Het Huisgezin* 15 mei 1918 waarin over de tijdelijke huisvesting wordt geschreven). Dat er in 1918 al sprake is van tijdelijke huisvesting, kan hebben betekend dat men ten tijde van de aankoop en de

wijziging voorzien moet hebben om het complex na enkele jaren weer van de hand te doen. De transformatie naar een complex waarin lessen konden worden verzorgd, zal daarom wellicht een reversibel karakter hebben gehad. Uit plattegrondtekening uit 1931 kunnen we opmaken dat met het terugbouwen van enkele gangmuren, één gehele tussenmuur en het opnieuw optrekken van enkele trappen naar de verdieping de oorspronkelijke toestand goeddeels kon worden hersteld. Anderzijds is een dergelijke opzet in 1918 met grote materialenschaarste niet direct voor de hand liggend en kan het bijvoorbeeld ook zo zijn dat de ontworpen voorgevels zijn gehandhaafd en de ruimtes er achter direct ten bate van de school zijn gewijzigd en nooit als woningen zijn gerealiseerd. De kadastrale hulpkaart van 1919 laat zien dat bijvoorbeeld ook de uitbouw voor de toiletten al direct is gerealiseerd. Deze merkwaardige en zeker ook bijzondere ontstaansgeschiedenis lijkt er uiteindelijk op te wijzen dat er een ontwerp voor vijf woningen is gemaakt waarvan alleen de voorgevels zijn uitgevoerd en de verdere indeling gestuurd werd door de behoeften van de school. Waarbij er wel rekening werd gehouden met een mogelijke wijziging tot de oorspronkelijk geplande woningen.

De bestaande situatie in 1931 met boven de verdieping en onder de begane grond (RHCE inventaris 10090 nummer 7869). Er zijn drie trappenhuisen, waarbij het rechter de conciërgewoning betreft. De uitgebouwde toiletgroepen aan de achterzijde zijn op de kadastrale hulpkaart van 1919 ook aanwezig. In twee van de vier woningen is er geen trappenhuis en sanitair en keukens zijn nergens aangebracht.

Infrastructuur

Bovenstaande uiteenzetting verklaart ook waarom dit gebouw, dat dus als eerste – tussen 1918 en 1925 – als schoolgebouw heeft gediend, er helemaal niet als een schoolgebouw uitziet. Waar we aanvankelijk dachten dat Kooken een stedenbouwkundig interessante ingeving had gehad door in het ontwerp aansluiting te zoeken bij het in de straat reeds bestaande gevelbeeld, is de verklaring voor de architectonische samenhang veel banaler. Dat geldt ook voor een smalle steeg naar het achterterrein links van het complex. Deze steeg heeft als eerste als ontsluiting van het schoolplein achter het complex gediend, maar was daar aanvankelijk helemaal niet voor bestemd. De steeg zal aanvankelijk bedoeld zijn ter ontsluiting van vijf achtertuinen achter de woningen. In 1931 werd in opdracht van de Raad van Arbeid aan de rechterzijde van het complex een tweede ontsluiting van het terrein tot stand gebracht, door middel van een onderdoorgang. De cultuurhistorische betekenis hiervan is verhoudingsgewijs beperkt, omdat de ingreep de oorspronkelijke structuur aantastte.

De Sint Catharinastraat op Google maps. Rood omlijnd nummer 13. Achter het pand de latere aanb- en uitbouwen waarbij er tegelijk nog een open binnenterrein met begroeiing aanwezig is.

In de loop der tijd is de herkenbaarheid van het binnenplein sterk aangetast. Die aantasting wordt vooral gevormd door latere uitbreidingen van het complex aan de achterzijde. De wijzigingen aan de achterzijde hebben geen gevolgen gehad voor de kavelvorm. Die is sinds 1918 ongewijzigd gebleven. Kadastrale hulpkaarten laten zien dat er aanvankelijk sprake was van twee uitspringende bouwdelen tegen de achtergevel, waar in het eerste ontwerp de keukens voor de woningen waren voorzien en waarin daarna onder andere toiletten zijn ondergebracht.

Een schoolgebouw kon in het eerste kwart van de twintigste eeuw niet tot stand worden gebracht zonder woning voor het schoolhoofd/de directeur. In diverse bronnen is er echter sprake van een conciërgewoning aan de rechterzijde. Wellicht woonde de directeur gezien het tijdelijke karakter van de vestiging elders en werd verhuizing niet noodzakelijk geacht. De directe aanwezigheid van een conciërge was voor het dagelijks gebruik van de school wel noodzakelijk. De woning geeft waarschijnlijk een goed inzicht in het oorspronkelijke ontwerp van de vijf woningen.

De verdere inrichting van de Catharinastraat ter plaatse van nummer 13 wijkt niet af van het hierboven beschrevene. Nummer 13 ligt in het midden van de straat en het karakter van dit deel van de straat wordt er mede door bepaald. Het begin en einde van de straat hebben enigszins andere kenmerken die voor de waarden in dit deel niet direct van invloed zijn.

De bestaande situatie op de tekening uit 1931. De tekening geeft een goed beeld van de architectuur van de voorgevel. Op de tekening zijn de drie rechter delen van de gevel weergegeven. De pilasters aan beide zijden verbreden zich voor de zakgoot tussen de zadeldaken.

Bebouwing

Kenmerkend voor de wijk en ook de Sint Catharinastraat is dat er geen voortuinen zijn en dat de rooilijnen direct aan de stoep liggen. Ook de voordeur ligt gelijk aan de straat. Dit is ook het geval bij nummer 13 dat op die manier goed aansluit bij de bebouwing in de straat.

Het gebouw heeft twee bouwlagen met hierop een kapverdieping net als de omliggende bebouwing. Dit sluit aan bij de grote coherentie in, dit deel, van de Sint Catharinastraat. Hierbij ligt de nok haaks op de straat terwijl de meeste daken parallel aan de straat liggen. Het is wel zo dat de Vlaamse gevels tegenover het pand vanaf de straat een gelijk beeld van haakse nokken suggereren. Zo sluit het dakenlandschap van het gebouw alsnog goed aan bij dat van de verdere gebouwen in de straat. Voorts gaat het hierbij vrijwel allemaal om zadeldaken. Het in de jaren '30 van de 20ste eeuw opgetrokken blok van vier woonhuizen heeft wel een zadeldak dat geheel parallel aan de straat loopt. De nummers 9 en 11 aan de linkerzijde hebben een plat dak met steile schilden aan voor- en achterzijde. Ook hier is het beeld van een hellend met pannen gedekt dakvlak overheersend. Overal worden de gevels met een gemetselde topgevel onder een zadeldak of een bakgoot beëindigd.

Foto van de voorgevel uit het begin van de 21ste eeuw (aangeleverd door de opdrachtgever). De balkons zijn maar korte tijd aanwezig geweest, ze verstoren het zicht op de architectuur. Zonder de steiger is de indeling van de gevel goed zichtbaar, net als de ornamentiek van het siermetselwerk.

Foto uit 1974 die een goed beeld geeft van de architectuur van de voorgevel (www.eindhoveninbeeld.com 51436). De markiezen zijn niet oorspronkelijk, de roedeverdeling van de ramen wel. De topgevels zijn vrij recent vernieuwd.

Luchtfoto uit 2019 met de net aangebrachte pv-panelen (aangeleverd door de opdrachtgever).

Opname uit cyclomedia van de gemeente Eindhoven uit 2019 met het aanzicht van de gevels zonder de huidige steiger (aangeleverd door de opdrachtgever).

De voorgevel is vormgegeven in een rationalistische stijl. Door het ontbreken van segmentboogjes, lijstwerk en blokken in verblendsteen (karakteristiek van veel van de overige panden in de straat) bestaat de neiging om de architectuur van de gevel sober te noemen. Daarmee doen we echter het stilistische aspect van het gevelfront te kort. Dat het siermetselwerk in dezelfde baksteen is uitgevoerd als het opgaande werk, is ook vrijwel zeker niet zonder reden. Zoals in de bouwhistorische verkenning reeds geopperd ligt een relatie met de Eerste Wereldoorlog voor de hand om te komen tot een niet te uitbundig ontwerp. De invloed van de neorenaissance, overduidelijk aanwezig in de oudere bebouwing in de straat, loopt omstreeks 1915 ten einde. Die knip in de tijd is in het straatbeeld nog duidelijk af te lezen wanneer we vóór Catharinastraat 13 staan.

De architect heeft de brede gevel logischerwijs (in eerste aanleg gaat het hier om vijf afzonderlijke woningen) opgedeeld in vijf delen met telkens een smalle en brede beuk zoals die bij de omliggende woningen is toegepast. Hierdoor voegt de brede bouwmassa zich goed in het straatbeeld en sluit aan bij de percellering van de meeste woningen in dit deel van de straat. Dit wordt versterkt door de gemetselde topgevels die de verdeling in vijf delen benadrukt. Dit sluit goed aan bij het deel van de Sint Catharina straat ten oosten van de Anna van Egmondstraat. Het begin van de straat aan de westelijke zijde van de Anna van Egmondstraat heeft een minder uniforme bebouwing met verschillende bouwvolumes die soms geheel vrij staan.

Een detail van de opbouw van de baksteenarchitectuur. Links de pilaster, rechts daarvan het spaarveld met aan de rechterzijde een tandlijst die de overgang naar het vlak waarin gevelopeningen staan verfraaid. Overal zijn dezelfde bakstenen toegepast. Aardig detail is de toepassing van klezoren.

De vijf geveldelen van het voormalige schoolcomplex hebben enkele onderlinge verschillen, zo zijn er maar drie entrees, maar de opzet is gelijk met pilasters aan de buitenzijde, hiernaast spaarvelden en vervolgens staan hier de deuren en vensters in die zijn omlijst met eenvoudige tandlijsten. Tussen de gevelopeningen van de bouwlagen is er siermetselwerk toegepast. Op deze wijze is de voorgevel op eenvoudige wijze door de baksteenarchitectuur geornamenteerd. Ook dit is breed in de wijk aanwezig, vóór de Eerste Wereldoorlog onder invloed van de neorenaissance-architectuur verlevendigd met segmentbogen boven de gevelopeningen.

In de straat hebben veel woningen een tweebeukige opzet waarbij er verschillende bouwblokken zijn. Er zijn zeven woningen die vrijstaand gebouwd zijn en zes die een dubbele opzet met een gedeelde topgevel hebben. Direct rechts van nummer 13 is er een blok van vier jaren '30 woningen

met ook een tweebeukige opzet. In het westelijke deel van de straat staat de voormalige Ambachtsschool – dit gebouw is in 2003 gesloopt, waarna nieuwbouw met gevels naar het oorspronkelijke ontwerp werden gerealiseerd - en verschillende losse gebouwen waaronder drie recent nieuw gebouwde complexen. De tweebeukige opzet sluit dus zeer goed aan bij de omliggende bebouwing en percellering. Wel heeft de omliggende bebouwing omdat die of van rond 1900 of van rond 1930 dateert een enigszins afwijkende ornamentiek waarbij overal bakstenen als bouw materiaal zijn toegepast. De architectuur van de school is van voldoende kwaliteit om zich hiertoe te verhouden.

De steeg links van het gebouw. De bebouwing aan beide zijde heeft ook twee bouwlagen met een kapverdieping zodat er ondanks kleine maatverschillen een evenwichtig straatbeeld is ontstaan. De dubbele woning aan de linkerkant laat goed de toepassing van verblendstenen rond 1900 zien.

De gevelopeningen worden benadrukt door het siermetselwerk, hierbij liggen er rollagen boven en geen strekse bogen of een combinatie met segmentbogen zoals bij de iets oudere gebouwen in de straat. In de gevelopeningen staan de oorspronkelijke houten kozijnen nog. De vensters hebben een eenvoudige staande vorm, waarschijnlijk was er oorspronkelijk een 10-ruits roedeverdeling aanwezig. Deze past beter bij de architectuur dan de huidige ongedeelde raamopeningen. Gezien de deels nog aanwezige oorspronkelijke aftimmeringen aan de binnenzijde zal ook de oorspronkelijke kleurafwerking nog te achterhalen zijn. Waarschijnlijk was deze expressiever (geel/groen) dan de huidige crèmetinten. Overigens is in vrijwel heel de straat het kleuropak van het gevelhoutwerk niet meer terug te voeren tot in de bouw tijd. Net als de meeste andere gevels in de straat is er geen sprake geweest van een bepleistering of beschildering van de gevel.

De gebruikte materialen zijn ook karakteristiek voor de wijk. Het gaat om machinaal gevormde bakstenen, waarbij de ornamentiek is verzorgd door siermetselwerk en niet door de toepassing van andere materialen, ornamentstenen of andere typen bakstenen. Hierdoor hebben de gevels een rustige uitstraling waarbij er toch sprake is van verschillende, subtiële accenten.

Voor de kozijnen is er hout toegepast en voor de daken rode dakpannen. De huidige Tuille-du-Nord dakpannen zijn van recente datum, maar kunnen heel goed het oorspronkelijke type dakpan zijn. Tuile-du-Nordpannen met een enkele kopsluiting werden in ons land vanaf circa 1885 toegepast, pannen van dat type, maar met een driekopssluiting, komen vanaf circa 1920 voor.

De oostelijke zijde van de Sint Catharinastraat voor de eerste bocht met rechts het blok van vier jaren '30 woningen met kenmerkende overkragende bakgoten. Daarachter de steigers voor nummer 13. Links de even genummerde zijde die hier bestaat uit tweebeukige voorgevels met Vlaamse gevels van verschillende breedte.

De gedeelde topgevel van de smalle beuken van nummer 28 en 30. Het rechter venster in de topgevel is gewijzigd. De gevelopbouw is redelijk gelijk aan die van de school, de neorenaissance ornamentiek met verblendstenen is bij de school niet meer toegepast.

Einzelgänger

Hoewel Catharinastraat 13 zich goed voegt naar de verdere bebouwing in de straat omdat het vijf gelijke woningen lijkt te betreffen gaat er een uitgebreidere geschiedenis achter de gevel schuil. Vooralsnog is het meest waarschijnlijk dat de school als tijdelijk onderkomen is opgetrokken waarbij een bestaand plan voor vijf woningen is aangepast voordat het werd gerealiseerd. Hiermee is de voorgevel niet voor de school ontworpen, maar betreft het gebouw wel degelijk een school en maakt het door het aangepaste ontwerp een vrij zeldzaam proces inzichtelijk. De middelbare school bracht een ander publiek in de straat dat bestond uit jongeren (het was een jongensschool). Wel zullen deze voor een aanzienlijk deel uit de gegoede klasse afkomstig zijn geweest die in huizen woonden waarvan in de Catharinastraat veel aanwezig zijn. Ook de verschillende ambtelijke en culturele gebruikers erna vallen buiten de woonfunctie die in de straat overheerst. De architectuur voegt zich dus wel naar die van de omliggende woningen maar betreft wel een gebouw dat veel breder is dan deze woningen. In het cultuurhistorisch rapport wordt aanbevolen deze Einzelgänger te versterken.

4

Conclusies

Hoewel het complex als eerste als schoolcomplex heeft gediend, lijkt het geheel in eerste instantie ontworpen als een blok met woningen zoals er in de Catharinastraat veel zijn gebouwd. Zeer bijzonder is dat deze woningen vermoedelijk niet aan de particulieren verkocht zijn waarvoor ze bestemd waren, maar dat er direct voor de bouw een gewijzigd plan werd opgesteld waarbij de woningen werden omgevormd tot tijdelijk schoolgebouw. Het alternatief is op zijn minst even interessant. Het is denkbaar dat men een schoolgebouw liet ontwerpen op een zodanige manier dat het gebouw moeiteloos, met minimale ingrepen, na enkele jaren gebruik op de woningmarkt verkocht kon worden. In de ruim 25 jaar dat BAAC verkenningen verricht, zijn we dit nog niet eerder tegengekomen.

Zowel de Catharinastraat als het gebouw sluit op cultuurhistorische gronden met een veelheid van waarden aan bij de kenmerken van de wijk De Bergen. Het betreft hier voor de straat:

- Zoals in de hele wijk heeft de straat geen lange zichtlijnen, er liggen twee flauwe bochten in de straat omdat de bestaande bebouwing een rechtdoor gaande aansluiting op de Kleine Berg verhinderde. Ook door de zijstraten en de verschillende bebouwing heeft elk deel van de straat een ander karakter. De bebouwing heeft als gedeelde noemer de baksteenarchitectuur met schoon metselwerk en hierin opgenomen sierelementen die in de hele wijk De Bergen aanwezig is. Ook de oriëntatie van de panden in de straat is gelijk aan die van de wijk: de entrees staan in de voorgevel direct aan de straat. De rooilijn ligt hierbij direct tegen de stoep wat ook gebruikelijk is in de wijk. De vorm van de straat en de oriëntatie van de bebouwing met de entree direct aan de straat sluit geheel aan bij de karakteristieken van De Bergen.
- De bebouwing in de straat is vrijwel overal tweelaags met hierop een kapverdieping onder een zadeldak. Alleen het einde van de straat richting de Kleine Berg heeft drielaags bebouwing die van recente datum is. Ook de Ambachtsschool doorbreekt dit als veel groter bouwvolume. Dit deel van de straat is vanwege de bochten vanuit nummer 13 niet zichtbaar. De goten vangen overal aan bovenop de tweede bouwlaag. In het algemeen ligt de nok parallel aan de straat en loopt deze door in meerdere panden. De dakhellingen zijn niet steiler dan 45 graden wat voor een beperkte hoogte van de nok zorgt. Vrijwel alle panden zijn hierbij voorzien van Vlaamse gevels of dakkapellen die voor een gevarieerd dakenlandschap zorgen, zowel vanaf de straat als vanuit de lucht. Hierdoor voegt de dakvorm zich goed naar de perceelsvorm wat goed aansluit bij de kleinschalige bebouwing van De Bergen. Op deze wijze wordt het gesloten gevelbeeld en de blokken waarin de woningen zijn opgetrokken, terugbracht naar de karakteristieke kleinschaligheid.
- De straatbreedte sluit aan bij die van andere straten met woningen en is smaller dan die van de hoofdwegen. Er is geen asfalt als wegdek toegepast, maar betonklinkers. Net als veel andere straten zijn er parkeerstroken en stoepen tot aan de gevels. Tussen de parkeerstroken staan bomen die het enige groen vormen in de straat. Oude foto's laten ook weinig tot geen beplanting zien.
- De Sint Catharinastraat begint aan het Wilhelminaplein. De bebouwing aan deze zijde heeft meer statuur (nummers 2 en 4, de nieuw herbouwde Ambachtsschool met nummer 10) en bestaat deels uit losse volumes (nummer 6, nummer 1K, de nummers 2 en 4 vormen een klein blokje met Wilhelminaplein 16). De nieuwbouw van nummer 1K in de tuinen van de woningen aan het Wilhelminaplein verstoort de historische structuur. Ook nummer 6 is geheel nieuw en voegt zich matig naar de omliggende bebouwing. Hierna zijn er wel

verschillende bouwblokken, maar deze vormen een vrijwel gesloten gevelwand aan de straatzijde. De steeg tussen nummer 11 en 13 is één van de weinige openingen hierin. In de straat is dus vrijwel overal sprake van een aaneengesloten gevelwand van bebouwing direct aan de rooilijn. Hierbinnen zijn wel verschillende bouwblokken te onderscheiden.

- De binnenterreinen van de bouwblokken in de straat laten geheel verschillende ontwikkelingen zien. Het terrein achter de Ambachtsschool is vrijwel geheel bebouwd. Aan de zijde van de Kleine Berg is het terrein intact en als stadstuin ingericht. Achter de meeste woningen zijn de tuinen intact. De karakteristieke binnenterreinen zijn dus overal nog herkenbaar, maar geheel verschillend ingericht. Het terrein achter nummer 13 aan de linkerzijde en kenmerkende steeg als toegang, de onderdoorgang aan de rechterzijde is van later datum. Het terrein is door de vele aan- en uitbouwen sterk verrommeld. Het losse bouwdeel is daarentegen karakteristiek voor het vroege gebruik van de binnenterreinen.
- Van de middeleeuwse verkaveling zijn geen sporen meer aanwezig. Met de aanleg van de straat in 1904 werden de percelen haaks op de straat opnieuw aangelegd. Deze verkaveling is ongewijzigd, net als in veel delen van de wijk. Aan het begin van de straat zijn hier wijzigingen in aangebracht, in het middendeel en einde is de verkaveling ook intact gebleven.

Het betreft hier voor Catharinastraat 13:

- Het pand is met de bouw in 1918 jonger dan de meeste bebouwing die van rond 1900 dateert. Direct rechts van het pand staat een blok van vier jaren '30 woningen. Hiermee zorgt het voor variatie en levendigheid in het straatbeeld die typerend is voor zowel de Sint Catharinastraat als de wijk.
- Het pand sluit aan bij gesloten gevelwand waarbij de rooilijn direct langs de stoep ligt en de voordeur direct aan deze stoep ligt. Hiervan is in de hele Sint Catharinaststraat sprake.
- Het pand heeft net als de omliggende bebouwing twee bouwlagen met een kapverdieping. Wel ligt deze haaks op de straat terwijl de meeste kappen parallel aan de straat liggen. De vele Vlaamse gevels van de omliggende bebouwing zorgen er voor dat dit niet storend is. Er kan hiermee zelfs worden gesproken van een verlevendiging van het dakenlandschap. De goten liggen op de tweede bouwlaag, net als bij de omringende bebouwing. Voorts sluiten de topgevels goed aan bij de verdere percellering in de straat. De variatie binnen een gelijke hoofdvorm zorgt voor een levendig gevel- en straatbeeld. De dakbedekking met Tuille-du-Nord dakpannen sluit goed aan bij de vele pannengedekte kappen in de omgeving.
- De gevel is beduidend breder dan die van de andere bebouwing. Daarom is deze in vijf gelijke delen geleed met daarbinnen een brede en smalle beuk zoals aanwezig bij de woningen in directe omgeving. De naastliggende jaren '30 woningen zijn op gelijke wijze vormgegeven. Voorts wordt met deze gevelindeling aangesloten bij diepe percellering van de tweebeukige woonhuizen.
- De architectuur van het pand wijkt door het latere bouwjaar af van de meeste andere panden in de straat. Er is een sobere rationalistische baksteenarchitectuur toegepast waarbij de ornamentiek met dezelfde bakstenen is uitgevoerd. De omliggende bebouwing is of in een neorenaissancestijl met ornamentiek in verblendstenen (oudere bebouwing) of in een geheel rationalistische stijl met geglazuurde stenen (latere bebouwing) vorm gegeven. Hiermee wijkt het pand af van de omgeving. Tegelijk zijn alle panden met bakstenen opgetrokken en hebben een overeenkomstige schaal. De enigszins afwijkende architectuur is van waarde omdat het voor een levendig straatbeeld zorgt. De bruinrode baksteen geeft hierbij een rustig beeld dat de verder indeling van de gevel goed laat uitkomen.
- De indeling van de gevel sluit goed aan bij die van de straat en van de wijk. De openingen hebben een verticaal karakter waarbij er zowel bij de deuren als de vensters bovenlichten zijn toegepast. Net als in de rest van de straat en wijk zijn houten kozijnen aangebracht die

oorspronkelijk een roedenverdeling hadden. De oorspronkelijke aftimmeringen en kleuren aan de binnenzijde nog aanwezig.

- Als voormalige school en breed gebouw vormt het pand een Einzelgänger dat een bijzondere rol heeft in de wijk. Hierbij is met name de bijzondere bouwgeschiedenis waarbij het onduidelijk is of het pand direct als school is ontworpen of dat het een aangepaste ontwerp van vijf woningen betreft.

Bovenstaande zaken zijn van groot belang om tot een ontwerp te komen dat de aanwezige waarden in de Sint Catharinastraat intact laat of misschien zelfs kan versterken.

De nieuw gebouwde panden aan het begin van de straat laten zien dat dit nodig is om versturende ingrepen te voorkomen. De Ambachtsschool op nummer 10 is geheel nieuw opgetrokken, maar met de oorspronkelijke gevelindeling en ornamentiek en voegt zich zo goed naar de kwaliteiten van de wijk. De nummers 6 en 8 aan de westelijke zijde hiervan zijn verzorgd ontworpen, maar voegen zich maar matig naar de historische kwaliteiten van de wijk. Met name de toevoeging van een vierde bouwlaag in combinatie met het ontbreken van een overgang naar het dak en de toepassing van het vlakke dak wreken zich hierbij. Hiertegenover ligt nummer 1K dat zich zowel in bouwvolume, gevelindeling en materialisering in het geheel niet voegt naar de omliggende bebouwing. Iets verderop is nummer 9 geheel modern ontworpen waarbij de drie bouwlagen ongelijk zijn aan die van de omliggende bebouwing. Ook het platte dak sluit hier niet bij aan. De begane grond is zeer gesloten terwijl de twee verdiepingen brede stroken met vensters hebben die beiden verder niet aanwezig zijn. Ook hier is het ontwerp weliswaar redelijk verzorgd, maar niet passend in de straat en wijk omdat het niet bij de beschreven kwaliteiten aansluit.

Bij de rode pijl nummer 6 en 8, links hiervan de Ambachtsschool. Bij de groene pijl nummer 1K.

Over BAAC

- Het bedrijf

BAAC is een onafhankelijk onderzoeksbureau dat zich sinds de oprichting in 2000 bezig houdt met cultuurhistorie in de breedste zin van het woord. BAAC voert alle mogelijke facetten van archeologisch en bouwhistorisch onderzoek uit en beschikt over een groot aantal specialisten. Het bedrijf heeft ongeveer 80 werknemers in dienst, verdeeld over vestigingen in Nederland en Vlaanderen. Bouwhistorie is van begin af aan één van de pijlers van het bedrijf. De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

De afdeling bouwhistorie bestaat uit:

- ir. Rob Gruben
- drs. ing. Geert Oldenmenger
- drs. Lammert van Hemert
- drs. Hans Willems

- De onderzoeker(s) en auteur(s)

Drs. Lammert van Hemert (1977) is opgegroeid in het mooie polderlandschap van Hei- en Boeicop. Tijdens en na zijn studie geschiedenis aan de Universiteit Utrecht is hij bijna 12 jaar werkzaam geweest bij bouwbedrijf Van Wiggen in Vianen (Utrecht). Wat begon met het schoonmaken van betonbekisting groeide naar het uitvoeren van timmer- en metselwerk. Dit verdiepte met renovatieprojecten in Utrecht.

In 2003 werd de studie geschiedenis aan de Universiteit Utrecht afgerond. In 2007 volgde de eerstegraads bevoegdheid om les te geven in het middelbaar onderwijs. Tussen 2011 en 2013 volgde hij aan de Hogeschool Utrecht de opleiding Bouwhistorie, Restauratie en Monumentenzorg. Sinds 2018 doceert hij restauratietimmerwerk en bouwhistorie voor het Nationaal Centrum Erfgoedopleidingen.